

Van pensum tot examen: hoe komt het Centraal Examen tot stand?

Gerard Boter,
voorzitter vaststellingscommissies GTC
en LTC CvTE

Ieder jaar wachten docenten en leerlingen in spanning af wat er bij het openen van de examenenvelopen tevoorschijn komt. Worden het de passages die sommigen al voorspeld hadden? Wat voor vragen worden er gesteld? Is de proefvertaling een beetje te doen? Zijn de aantekeningen voldoende om alle klippen te omzeilen? En vooral voor docenten: is het correctievoorschrift goed te hanteren? In dit stukje wil ik de lange weg schetsen die aan het centraal examen (CE) voorafgaat. Een schematische weergave van het hele proces is aan het einde van dit stukje te vinden.

De CE's worden ontworpen door de constructiegroepen van Cito, na ontvangst van de constructieopdracht van het College voor Toetsen en Examens (CvTE), waarover meer aan het eind van dit stuk. Elke constructiegroep bestaat uit drie docenten. Deze docenten hebben een ruime ervaring met het lesgeven aan examenklassen. Leden van de constructiegroepen hebben maximaal negen jaar zitting in een constructiegroep. De leiding van het constructieproces berust bij de toetskundige, die in vaste dienst is bij Cito.

De vaststelling van de examens is de taak van de vaststellingscommissies van het CvTE. Elke vaststellingscommissie klassieke talen bestaat uit twee docenten met ruime ervaring in examenklassen en een voorzitter. In elke commissie wordt een docentlid voorgedragen door de vakvereniging (de VCN) en een door de vakbonden (CNV/AOB). De voorzitter, afkomstig uit het hoger onderwijs, leidt de vaststellingscommissies GTC en LTC. Net als de leden van de constructiegroep van Cito hebben de leden van de vaststellingscommissies negen jaar zitting in de commissie.

Voor de examens GTC en LTC komen bepaalde genres bij toerbeurt aan de orde. Voor GTC zijn dat Homerus (beurteilungen *Ilias* en *Odyssee*), Herodotus, Plato en tragedie (meestal Euripides); voor LTC Ovidius, Vergilius, filosofisch proza, historiografie, retorisch proza en epistolografie. De spreiding van deze genres over de jaren wordt ruim tevoren door het CvTE vastgesteld, in overleg met de VCN. Zo staan de genres tot en met 2023 inmiddels vast.

Drie jaar voordat een CE plaatsvindt, geeft het CvTE aan Cito opdracht om voor het vastgestelde genre een conceptpensum op te stellen. Voor de examens 2020, Plato en Vergilius, is in de lente van 2017 een start gemaakt met het vaststellen van het conceptpensum. Dit conceptpensum heeft doorgaans een omvang van ca. 30 pagina's OCT in het origineel en een aantal pagina's (maximaal 50) in vertaling. Het CvTE beoordeelt dit door Cito voorgestelde conceptpensum en stuurt het na goedkeuring door aan de VCN. Dit vindt meestal plaats tegen de zomervakantie. De VCN heeft tot november de tijd een advies over het definitieve pensum op te stellen. Hierbij kan de VCN aangeven welke 20 van de 30 voorgestelde pagina's originele tekst

het best in het pensum kunnen worden opgenomen. Ook kan de VCN suggesties doen voor de in vertaling te lezen passages.

Als het CvTE de adviezen van de VCN binnen heeft, wordt een besluit genomen over de definitieve pensa. Doorgaans neemt het CvTE de adviezen van de VCN geheel of vrijwel geheel over. De vaststelling van de pensa vindt plaats voor de kerstvakantie. De pensa worden door het CvTE aan de uitgeverijen van examenboeken toegestuurd, zodat de auteurs van deze boeken al aan het werk kunnen met het annoteren van de pensumteksten.

In de herfst werkt het CvTE, mede aan de hand van suggesties van de constructiegroepen van Cito, ook aan de conceptsyllabi. Voor alle genres zijn er standaardsyllabi. Deze dienen als uitgangspunt voor de nieuwe syllabi. Aanpassingen kunnen plaatsvinden met het oog op het specifieke pensum of op grond van ervaringen met eerdere examens. De conceptsyllabi worden ter beoordeling voorgelegd aan deskundigen uit de universitaire wereld; de opmerkingen van deze deskundigen worden in de syllabi verwerkt. De conceptsyllabi worden in de winter, meestal eind februari, gepubliceerd op Examenblad.nl. Ze zijn als volgt op internet te vinden: Examenblad.nl > 2020 > vwo > onderwerpen > conceptsyllabi. De definitieve syllabi worden uiterlijk in september op de vakpagina's van Examenblad.nl gepubliceerd.

In het voorjaar beginnen de constructiegroepen van Cito met het ontwerpen van de examens van twee jaar later. Het ontwerpen van de examens van 2020 begint dus in het voorjaar van 2018. Dit proces duurt tot de kerstvakantie. De toetskundige selecteert zes teksten uit het pensum en de drie leden van de constructiegroep maken daar elk een eigen set vragen en opdrachten bij. Ze bespreken elkaars werk onder leiding van de toetskundige. Hierbij valt zo'n 50% van de voorgestelde vragen en opdrachten af. De resterende 50% wordt ter vergadering zo nodig bewerkt en daarna door de toetskundige aan de vaststellingscommissie van het CvTE toegezonden, voorzien van antwoordmodel en puntenverdeling. De leden van de vaststellingscommissie beantwoorden elk voor zich de vragen (uiteraard zonder daarbij naar het antwoordmodel te kijken) en bespreken het werk onder leiding van de voorzitter, in aanwezigheid van de toetskundige. Sommige vragen worden zonder meer goedgekeurd, andere vallen direct af, en bij weer andere vragen stelt het CvTE kleinere of grotere aanpassingen voor. Soms worden vragen qua inhoud/onderwerp als potentieel interessant beoordeeld, waarbij het CvTE Cito verzoekt een vraag opnieuw te ontwerpen. De belangrijkste reden om een vraag af te keuren is dat het ook na lang puzzelen niet mogelijk blijkt de vraag zodanig te formuleren dat een voldoende voorbereide kandidaat alleen maar bij het beoogde antwoord kan uitkomen. In dit stadium valt weer een aanzienlijk aantal vragen af.

In het najaar zoekt Cito tien proefvertalingen uit, voorzien van inleiding en aantekeningen. Het CvTE beoordeelt deze vertalingen en wijst in overleg, al

weer in aanwezigheid van de toetskundige, de drie meest geschikte vertalingen aan. Cito maakt vervolgens correctievoorschriften bij deze drie vertalingen, die dan weer aan het CvTE worden toegestuurd en door de leden van de vaststellingscommissies besproken worden.

Het is inmiddels eind februari, begin maart. De toetskundige stelt uit het overgebleven materiaal drie conceptexamens samen, voor elk tijdvak een. Deze conceptexamens hebben ongeveer tweemaal zoveel vragen als de uiteindelijke examens. De conceptexamens worden, zonder antwoordmodel, ter beoordeling voorgelegd aan drie externe screeners; doorgaans is een van de drie aan een universiteit verbonden en zijn de andere twee docent in het vwo. De screeners maken alle opgaven en voorzien deze van commentaar. Ze geven aan welke vragen naar hun oordeel het meest geschikt zijn en welke vragen kunnen afvallen; ook geven ze aan welke examens ze als het meest geschikt beschouwen voor het eerste, tweede en derde tijdvak.

In april ontvangt de toetskundige het werk van de screeners en verwerkt dit in een volgende versie. Deze versie heeft de omvang van het uiteindelijke examen; met andere woorden, bij het screeningsproces valt opnieuw de helft van de vragen af. De drie conceptexamens worden dan door het CvTE bestudeerd, samen met de rapporten van de screeners, waarna de voorvaststelling plaatsvindt. Cito gaat dan weer aan de slag met de opmerkingen van het CvTE en er worden pre-definitieve examens samengesteld. Deze versies worden in juni door het CvTE besproken en daarbij worden de examens definitief vastgesteld. De voorzitter van de vaststellingscommissies zet zijn handtekening op de vaststellingsformulieren en stelt daarmee namens het CvTE de examens vast.

In september volgen dan nog binnen Cito enkele screenings, onder meer op het gebruikte Nederlands, de consistentie van de terminologie en de lay-out. Daarna volgt een laatste check, waarbij alleen de toetskundige van Cito en de voorzitter van de vaststellingscommissies van het CvTE betrokken zijn. Van de versies die op grond van deze correctieronde worden samengesteld, worden drukproeven gemaakt. Deze worden in de winter voorgelegd aan de toetskundige en de vaksectievoorzitter. Als er hierbij nog fouten worden ontdekt, leidt dit tot een corrigendum, wat men bij Cito een erratum noemt, dat wil zeggen dat bij de aanvang van het examen een correctie op het examen wordt voorgelezen aan de kandidaten.

De gang van zaken rond de correctie van de centrale examens in het algemeen zal bij de meeste docenten GTC en LTC bekend zijn. Het CvTE heeft hiervan een duidelijk overzicht gepubliceerd onder de titel "Examencyclus en docentbetrokkenheid"; het is op internet te vinden door deze titel te googelen.

Uit het bovenstaande zal duidelijk zijn geworden dat de hele procedure wordt gekenmerkt door grote zorgvuldigheid en dat er veel verschillende

gremia en personen bij betrokken zijn. Zijn de examens dus foutloos en volmaakt? Nee, dat zijn ze niet. Plato leerde al dat volmaaktheid op aarde niet bestaat, en de examens geven hem gelijk. In ieder examen komt wel iets voor waarvan de betrokkenen achteraf denken dat het beter, scherper, duidelijker had gekund. Ook examens maken is en blijft mensenwerk.

De examens GTC en LTC behoren tot de meest betrouwbare examens van alle vakken die op het vwo centraal getoetst worden. Met de term "betrouwbaar" bedoelt Cito dat leerlingen die goed zijn in een vak, het examen ook goed maken, terwijl leerlingen die slecht zijn in een vak, slecht scoren. Sinds enkele jaren kunnen docenten bij de Quicks-can hun oordeel over het examen uitspreken. Hierbij ligt de score voor LTC gemiddeld rond de 6,6 en voor GTC rond de 7,0. In vergelijking met de meeste andere vakken zijn deze scores hoog.

De vaksecties van de VCN sturen het CvTE elk jaar een evaluatie van de examens toe, waarin de bij de regionale besprekingen gemaakte opmerkingen van examinatoren zijn verwerkt. Het CvTE is daar bijzonder blij mee, neemt zorgvuldig nota van de gemaakte opmerkingen en verwerkt deze bij het opstellen van de constructieopdracht voor de nieuwe examens en het vaststellen daarvan. Omdat examens al een jaar voordat ze worden afgenomen klaar zijn, duurt het minimaal twee jaar voordat de opmerkingen naar aanleiding van een bepaald examen verwerkt kunnen worden in een nieuw examen.

Regelmatig is er kritiek te beluisteren op de examens. Deze kritiek kan van fundamentele aard zijn, zoals de vraag of er een proefvertaling in het examen moet voorkomen. Het CvTE heeft over een vraag als deze geen zeggenschap: het CvTE voert

uit wat de minister opdraagt en de proefvertaling maakt volgens het examenprogramma deel uit van de examens GTC en LTC. Andere kritiek betreft de aard van de vragen. Sommige docenten zouden graag meer vragen op het examen zien waarbij langere tekstsegmenten aan bod komen en waarbij de eigen oordeelsvorming van de kandidaten meer tot uitdrukking komt. Cito en CvTE doen hun best aan deze wens tegemoet te komen, maar het blijkt in de praktijk bijzonder moeilijk om vragen van dit type te ontwerpen die voldoen aan de volgende drie eisen: heldere vraagstelling; ruimte latend voor verschillende maar niet alle kanten opgaande antwoorden, die in een correctievoorschrift bevredigend kunnen worden omschreven; discriminerend. Maar we blijven het proberen!

Zoals gezegd: het perfecte examen bestaat niet. Wel is er een groep classici die zich met hart en ziel inzet voor het ontwikkelen van betrouwbare centrale examens GTC en LTC. Ook is er een uitstekend contact tussen Cito en CvTE enerzijds en de landelijke classici, verenigd in de VCN, anderzijds.

Schema ontwikkeling Centrale examens GTC en LTC 2020

voorjaar 2017	CvTE geeft Cito opdracht een conceptpensum samen te stellen
juni 2017	CvTE beoordeelt het door Cito voorgestelde conceptpensum
juli 2017	CvTE stuurt het conceptpensum voor advies naar de VCN
november 2017	CvTE ontvangt het advies van de VCN CvTE stelt het conceptpensum vast CvTE past de standaardsyl-

december 2017	labi aan bij het pensum CvTE stuurt de conceptpensa en conceptsyllabi aan de uitgeverijen van examenboeken
februari 2018	CvTE publiceert de conceptsyllabi op examenblad.nl
voorjaar-najaar 2018	Cito ontwerpt het vragen-gedeelte van de examens
najaar 2018	CvTE beoordeelt de door Cito ontworpen vragen
najaar 2018	Cito kiest tien proefvertalingen uit en legt die aan het CvTE voor
januari-februari 2019	CvTE selecteert drie proefvertalingen
februari 2019	Cito ontwerpt correctievoorschriften bij de proefvertalingen
maart 2019	de conceptexamens worden door drie externe screeners gemaakt en becommentarieerd
april 2019	Cito verwerkt de commentaren van de screeners en stelt een nieuwe versie van de conceptexamens samen
juni 2019	CvTE stelt de pre-definitieve examens vast
september 2019	CvTE stelt de definitieve examens vast
september 2019	check examens door toetskundige en voorzitter vaststellingscommissie
maart 2020	check examens voor erratumprocedure door toetskundige en voorzitter vaststellingscommissie